

ALF REHN

**LIIKETALouden tulevaisuuksista
– VÄÄRISTYMÄT, KIEROUTUMAT, JA SOKEAT KOHDAT**

Raportti Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle
Lontoossa, 11/3 2017

ALF REHN

LIIKETALouden Tulevaisuuksista

– VÄÄRISTYMAT, KIEROUTUMAT, JA SOKEAT KOHDAT

Beware of flat-pack futures.

—Scott Smith

Raportteja ja alustuksia tulevaisuudesta tulisi aina lukea epäillen ja varauksin. Näin, koska tiedämme tulevaisuudesta oikeastaan vain yhden asian: Mitä tahansa kuvittelemme siitä, juuri se tuskin tapahtuu. Raportit tulevaisuudesta ovat nimittäin ennen kaikkea raportteja siitä mitä tapahtuu nykypäivässä, ja myös ihmisyyden ylimielisyyden peilejä. Jos historia on opettanut meille jotain, niin ainakin sen että ihminen on aina hellyyttävän varma siitä että juuri hän on kykenevä nähdä tulevaisuuteen, vaikka kaikki sukupolvet ennen häntä on tässä epäonnistunut.

Väittämät tulevaisuudesta, esimerkiksi liiketalouden tulevaisuudesta, ovatkin tästä syystä usein kovin ongelmallisia. Ennen kaikkea ne peilaavat niitä päänäpinttymiä jotka vallitsevat juuri sen hetken yhteiskunnassa, ja sitä miten käsitteistä ja kertomuksista voi tulla kauppatavaraa ideoiden markkinapaikalla. Kun “kaikki” 1980-luvulla tiesi että tulevaisuus olisi Japanin, tämä kannusti puhumaan Japanista, kirjoittamaan kirjoja Japanista, ja rakentamaan kertomusta siitä miltä tulevaisuus joka olisi Japanin määrittelemä näyttäisi. Tämän lisäksi se kannusti myös niitä jotka eivät suoranaisesti pyrkineet hyötymään tästä kerronnasta olemaan samaa mieltä, koska on aina turvallisempaa olla samaa mieltä tulevaisuudesta kuin muut.

Tästä syystä onkin usein kiintoisampaa käsitellä yhteiskunnan kertomuksia tulevaisuudesta näiden negaation kautta, ja lähteä olettamuksesta että kaikki väittämät tulevaisuudesta ovat ainakin osittain niin ideoiden markkinavoiman kuin käsitteiden politiikan vääristämiä. Ei niin että olettaisimme että suositut tulevaisuuskuvat olisivat aina vääriä, eikä niin että olettaisimme niiden vastakohtan olevan sen oikeampia, vaan niin että myös harkitsemme mitä kieroutumia näihin mahtuu. Miten ihmisen tahto tuntee turvallisuutta, eli toivoa että hänen nykyymmärryksensä kelpaisi myös tulevaisuudessa, vaikuttaa tapaamme puhua? Miten alitajuinen pelko (tai ihastus) vaikuttaa tulevaisuuskuviin? Miten luonnollinen halumme juhlistaa uutta ja jännittävää sokaisee meidät asioille jotka eivät ehkä ole juuri tätä?

Tämäkin on tulevaisuustutkimusta. Tätäkin ajattelua tarvitaan kun pyrimme ymmärtämään miltä esimerkiksi liiketalous tulevaisuudessa näyttää.

TALOUS, TULEVAISUUS, TIETO, JA TUNNE

Keskeinen ongelma keskusteltaessa tulevaisuuden taloudesta, tulevaisuuden liiketoiminnasta, ja tulevaisuuden yrityksistä on vaikeus hahmottaa tietomme rajat. Tämän voisi muotoilla toisin toteamalla että vaikka olisimmekin oikeassa tietyistä asioista mitä tulevaisuuden talouteen tulee, tämä ei tarkoita että olemme tietoisia siitä milloin tieto muuttuu uskomukseksi.

Voimme esimerkiksi todeta, ehdottomalla varmuudella, että arvon tuotanto on myös tulevaisuuden taloudessa keskeisessä asemassa – koska tämä on määritelmällisesti totta. Tämä voi tosin johtaa siihen että kuvittelemme että tämän päivän arvon tuotanto tulee olemaan keskeistä myös tulevaisuuden taloudessa, mikä taas ei ole läheskään varmaa. Me voimme myös olettaa että monet niistä teknologioista joita tänään näemme tulevat olemaan olemassa, jossain muodossa, myös tulevaisuudessa. Tämä tosin ei tarkoita että meillä on mitään (mitään!) varmuutta siitä miten ne tulevat vaikuttamaan elämäämme tai talouteen viiden, kymmenen, tai kahdenkymmenen vuoden päästä. Tästä syystä onkin tarpeellista erottaa tieto ja uskomus keskustellessamme tulevaisuudesta, ja myöskin huomioida miten inhimillinen tapamme yliarvioida tiettyjä asioita ja aliarvioida (tai täysin unohtaa) toisia vaikuttaa kertomuksiimme.

Jotain samanlaista voisimme sanoa siitä miten aikaulottuvuudet kieroutuu keskustellessamme tulevaisuudesta. Me puhumme uusista teknologioista niin kuin ne tulisivat hetkessä, yhtenä suurena mullistuksena, ja jätämme huomaamatta miten usein tulevaisuus tulee meille hyvin hitaasti, ja miten usein emme täysin hahmota sen tapaa toteutua. Hitaat tulevaisuuden eivät kerta kaikkiaan tunnu tulevaisuuksilta, kun taas uudet, jännittävät teknologiat voivat hyvinkin tuntua tällaisilta. Miettikäämme hetki vaikkapa sähköpostia. Tänään tämä ei tunnu mitenkään tulevaisuuden airueelta, vaan lähinnä joltain jonka tulevaisuus tulee korvaamaan. Samalla on tärkeä muistaa että juuri sähköposti edustaa keskeistä mullistusta yhteydenpidossa, joskin yhtä joka tuli niin vaivihkaa elämäämme että moni ei koskaan miettinyt sen vallankumouksellisuutta. Käänteisesti voimme katsoa robotiikkaa, josta tänään puhutaan mullistavana uutuuksena. Tässäkin tulisi huomioida että robotit ovat olleet kanssamme jo monta vuosikymmentä. Vaikka näiden potentiaali on vieläkin iso, yksi kiinnostavimmista asioista robotiikan kanssa ei ole sen nopea kehitys vaan tämän vastakohta – robotiikan mullistuksen sietämätön hitaus.

Näistä ja monista muista syistä meidän tulisi siis ennen kaikkea katsoa sitä miten tulevaisuusajatteluumme ohjaa tunnetilamme, kulttuurin antamat osviitat siitä mikä on tärkeää ja hienoa ja mikä ei, sekä nykykeskustelun vääristävä vaikutus. Tulenkin tässä tekstissä katsomaan juuri tätä – hypetystä, vähättelyä, unohdusta, ja kauhistusta ajatellessamme Suomen liiketoiminnan tulevaisuutta.

MITEN TULEVAISUUKSIA YLIARVIOIDAAN

Yliarviointi on tulevaisuusajattelun ehkä keskeisin synty. Jokainen moderni sukupolvi ja aikakausi on esittänyt että juuri heidän näkemä uusi ja jännittävä muutos tulisi ehdottomasti ja vääjäämättä muuttamaan kaiken, ja että tämä muutos seuraisi heidän kuvittelemia polkuja. Modernin aikakauden alussa tämä oli sähkö ja sähköistäminen, ja keskustelu oli täynnä väittämiä siitä miten tulevaisuudessa kaikki tehtäisiin sähköllä. Monille sähkön potentiaali ja lupaus oli loputon, ja unelmoitiin sähköaseista, sähkökaupungeista, ja maailmasta jossa hän joka hallitsi sähköä hallitsisi kaikkea. Tänään tiedämme luonnollisesti että todellisuus oli huomattavasti arkipäiväisempi. Kyllä, sähköä käytetään miltei kaikkeen, mutta samalla sähkö on kaikkein käyttämä itsestäänselvyys, ei jännittävä erikoisuus. Yritys joka väittäisi että se on “electricity first” olisi naurettava, ja harva konsultti menestyy opettamalla yrityksille miten sähköä käytetään.

Hieman myöhemmin historiassamme ydinvoimasta puhuttiin samalla innolla. Sen puolestapuhujia riitti, ja nämä unelmoivat atomiautoista, atomiveneistä, ja ajasta jolloin jokaisella yrityksellä tai jopa perheellä olisi oma ydinvoimala. Jälleen kerran, tulevaisuus oli huomattavan paljon tylsempi. Ydinvoima on kanssamme, mutta ei niissä muodoissa joista unelmoimme. Kehitys mitä tulee ydinvoiman käyttämiseen osoittautui huomattavan paljon hitaammaksi kuin kuvittelimme, ja vaikka idea autosta joka voisi toimia vuosia pienellä määrällä uraania on kiehtova, se osoittautui mahdottomaksi (puhumattakaan siitä miten vaarallista olisi jos jokainen kaupunki olisi täynnä pieniä ydinvoimaloita). Tässä olisi tietenkin helppoa nauraa esisillemme, ja ylimielisesti todeta että me tänään tiedämme paremmin, mutta olemmeko varmoja ettemme itse ole tekemässä samaa virhettä?

Ottakaamme esimerkkinä tämän päivän suosituin ylimalkainen tulevaisuus-heitto – digitalisaatio. Tästä puhuu tänään hyvin moni, etenkin sellaiset joiden ura ja tienestit ovat riippuvaisia tämän menestyksestä, eikä ole kovinkaan yllättävää että nämä toistavat sen ehdotonta tärkeyttä kuin mantraa. Samalla on täysin mahdollista että digitalisaatio edustaa hyvin saman tapaista kehityskäyrää kuin sähköistäminen. Mullistava, omalla tavallaan, mutta ennen kaikkea tavalla jossa kaikki on tulevaisuudessa digitalisoitu luonnostaan, ja että digitalisaatio edustaa yksinkertaista oletusarvoa, sellaista joka on kilpailuvalttina merkityksetön miltei kaikille firmoille. Digitalisaation arkipäiväistyminen ei ehkä vielä ole täydessä kukoistuksessa, mutta tänään näemme paljon saman tapaista yli-innostusta jota vallitsi kun sähkö oli uusi ja ihmeellinen teknologia.

Jotain samaa voidaan sanoa siitä laajasta kentästä jota voimme kuvailla käsitteellä “automatisaatio”. Tähän lasken asioita kuten robotiikan, itseohjautuvat autot, ja monenmoiset lupaukset siitä että on vain ajan kysymys kunnes ihmisiä ei tarvita tekemään mitään muuta kuin erityisen luovia ja ihmistuntemusta vaativia töitä. On luonnollisesti mahdollista että tällainenkin tulevaisuus on tulossa, mutta on samalla tärkeä muistaa atomi-ajan opit. Me tiedämme vielä hyvin vähän niistä taloudellisista, teknologisista, ja yhteiskunnallisista ongelmista jotka voivat rajoittaa tätä kehitystä. Suuri osa nykypäivän innostuneista lupauksista mitä tulee esimerkiksi tekoälyn vääjäämättömään voittokulkuun rakentuu olettamukselle että voimme ratkaista varsin monimutkaisia haasteita mitä tulee esimerkiksi havainnoinnin prosessointiin.

Tämän päivän itseohjautuvat autot pärjäävät kyllä Kalifornian auringon alla, mutta tiedämme vielä hyvin vähän siitä miten voisimme opettaa tekoälylle lumen ja loskan visuaalisen eron, jotain minkä ihminen ymmärtää välittömästi, kykenemättä aina selittämään miten.

Tämän lisäksi on tärkeä huomata miten huolimattomasti puhumme tämän tyyppisistä tulevaisuuden teknologioista. Digitalisaatio on tässä ehkä kaikkein selkein ja samalla ärsyttävien esimerkki. Kuten esimerkiksi Evgeny Morozov on huomionnut, meillä on paha tapa kuvailla tusinoittain ellei satoja teknologioita, protokollia, ja monen monta muuta asiaa yksinkertaisilla käsitteillä kuten "internet" tai "digitalisaatio". Vaikka tämä yksinkertaistaa keskustelua, se on myös omiaan tekemään keskustelun varsin epämääräiseksi, ja tällainen käsite-höttö kätkee aivan yhtä paljon kuin se valaisee. Tällä hetkellä on helppo niin Suomessa kuin maailmalla löytää väittämiä siitä miten tärkeää digitalisaatio on, ilman että nämä väittämät millään tavalla antaa esimerkkejä siitä mitä tällä tarkoitetaan. Samalla tavalla on huvittavaa huomata miten monen monta asiaa joita aikaisemmin kuvailtiin käsitteellä "tietokoneohjelma" saa tänään huomattavan mahtipontisemmaksi kuvauksen "tekoäly" – vaikka kyseessä ei olisi mitään aitoon tekoälyyn tai syväoppimiseen viittaavaakaan. Onkin täysin mahdollista sanoa että monen monta niistä asioista joita tänään kuvaillaan käsitteillä kuten juuri digitalisaatio ja tekoäly ovat oikeastaan varsin vanhoja teknologioita jotka ovat saaneet uuden ja ehomman brändin...

Yliarvioimme siis tulevaisuuksia kuvittelemalla että juuri meidän näkemät uudet teknologiat eivät tule kokemaan arkipäiväistymistä, tai uskomalla liikaa siihen että niiden ongelmat ovat ratkaistavissa. Yliarvioimme myös muutoksia pukemalla näitä mahtipontisiin kuosiin, jolloin on aina mahdollista katsoa vain niitä osia ilmiöstä jotka toteuttavat ennustuksemme. Katsoessa esimerkiksi digitalisaatioa voimme kysyä miksi emme ole vielääkään oppineet käyttämään edes yhtä vanhimmista ja tunnetuimmista digitaalisista teknologioista – eli sähköpostia – sen paremmin kuin tänään teemme?

Miettiessä Suomen yritysmaailman tulevaisuutta on siis tärkeä kysyä seuraavat kysymykset:

Olemmeko panostamassa kehitykseen joka luo kilpailuvaltteja, tai kehitykseen joka tulee olemaan yhtä itsestäänselviä kuin pistorasiat?

Olemmeko varmoja että ymmärrämme kehittyvän teknologian potentiaaliset rajoitukset, ja tavat jolla sen kehitys voi taittua tai tulla mahdottomaksi?

Onko käsitteistömme puhua kyseisestä tulevaisuudesta oikea, tai olemmeko kielemme vankeja?

MITEN TULEVAISUUKSIA ALIARVIOIDAAN

Aivan kuten on helppo yliarvioida asioita jotka ovat käsite-yrittäjien suitsuttamia ja yhteiskunnallisessa keskustelussa pinnalla, on helppo aliarvioida tulevaisuuksia jotka eivät yksinkertaisesti mahdu samaan muottiin. Siinä missä uusien ja uudelta näyttävien ilmiöiden suitsuttaminen on sekä helppoa että kannattavaa – uusien asioiden kritisointi ja kyseenalaistaminen tulkintaan usein vanhoillisuudeksi tai joksikin vielä pahemmaksi – on monta ilmiötä jotka eivät ole saaneet sitä uutuuden ja tulevaisuuden sädekehää joka auttaa meitä mieltämään näistä puhumisen tulevaisuusajatteluna. Samaten tulevaisuusajattelu ja keskustelu on usein niin keskittynyt ratkaisuihin, että ilmiöiden ongelmia usein aliarvioidaan. Tämä on johtanut tilanteeseen jossa voimme nähdä että jokin ilmiö tulee olemaan liiketaloudellisesti keskeinen, mutta silti aliarvioida sen vaikuttavuutta!

Henkilökohtainen mieluis-esimerkkini tästä on vanhuus, ja se vanhuustalous josta olen puhunut ilman suurempaa vastakaikua jo monta vuotta. Jos on olemassa yksi asia jota aidosti tiedämme tulevaisuudesta ja sen taloudesta, niin sen että tulevaisuus on harmaa. Moderni lääketiede ja demografiset tosiasiat tulevat tarkoittamaan että yhä suurempi osa yhteiskunnasta on “vanha” (joskin tämän määritelmä muuttunee sekin), mikä tietenkin luo tunnettuja uhkakuvia kuten paljon puhutut pommit ja vajeet. Samalla tämä tuo myös liiketaloudellisia mahdollisuuksia. Olen muualla todennut että vanhuustalous lienee yksi tulevaisuuden suurimmista liiketaloudellisista mahdollisuuksista, mutta tämä on samalla mitä ilmeisimmin vaikea monen hahmottaa. Tämä riippunee siitä että olemme niin tottuneita olettamaan että asiat kuten nuoruus ja uutuus määrittelee tulevaisuutta kenttänä. Tämä käsitteellinen vääristymä aikaansaa sen että harva näkee että vanhuus, edes vaikka sen vääjäämätön tuleminen nähdään, laskettaisiin tulevaisuuden mahdollisuuksien kenttään. Me aliarvioiminen siis kenttiä jotka eivät omaa niitä merkityskeskittymiä joita olemme tottuneita näkemään tulevaisuuskeskustelussa, mikä voi johtaa tilanteisiin jossa jätämme näkemättä liiketaloudellisia mahdollisuuksia pelkästään siksi ettei nämä ole symbolisesti linjassa tulevaisuuskuvitelmiemme kanssa.

Samaten aliarvioimme niitä tulevaisuuksia joiden kehittyminen on niin hidas tai koko niin iso ettei niiden näkeminen ole yhtä helppoa kuin esimerkiksi uuden teknologian huomaaminen. Esimerkkinä tästä voimme ottaa urbanisaation. Tämäkin kuuluu niihin megatrendeihin joiden kehitykselle ei näy loppua , mutta on samalla kehitys jota mitataan vuosikymmenissä, mikä tekee sen käsittelemisen tulevaisuusajattelussa vaikeaksi – puhumattakaan siitä miten pystymme näkemään sen vaikutukset yritysmaailmassa. Samalla alkaa yhä enemmän näyttää siltä että moni taloudellinen sektori, ja meta-ilmiöt kuten innovaatio, ovat riippuvaisia suurista urbaaneista keskittymistä. Mutta koska tämä on ilmiö jonka koko ja koettu verkkaisuus tekee siitä vaikeasti hallittavan ja vielä vaikeamman tyydyttävästi käsitteellistää, tapaamme aliarvioida sitä ja sen kaltaisia, alitajuisesti olettaen että se kuuluu muihin toimintapiireihin. Jotain samankaltaista voisimme sanoa siitä miten yhteiskunta eriarvoistuu. Keskiluokan hidas kuolema ja alempien yhteiskuntaluokkien kasvu paikoissa kuten esimerkiksi Yhdysvallat (joskin näemme tätä yhä enemmän myös Pohjoismaissa) voi näyttää trendiltä joka kuuluu ennemmin sosiaalipolitiikan saralle kuin mietelmiin yritysmaailman tulevaisuuksista. Samalla asiat kuten ostovoima sekä

kuluttajien valinnat ja näitä pakottavat tosiasiat, voivat hyvinkin vaikuttaa syvällisellä tavalla liike-elämän toimintaedellytyksiin. Tiedämme erinomaisen hyvin miten nämä ovat vaikuttaneet esimerkiksi Yhdysvaltojen ruoka- ja vähittäiskaupan liiketoimintamalleihin, ja näitä vaikutuksia voi myös seurata Suomessa. Näiden takana olevien sosio-taloudellisten muutosten aliarvioiminen tulevaisuusajattelussa yksinkertaistaa tätä, mutta tämä on yksinkertaistus joka samalla radikaalisti rajoittaa tätä.

Kolmas tendenssi aliarvioida tulevaisuutta on vähätellä muutoksen laajuutta ja/tai esittää että sen ratkaisut olisivat hyvin tunnettuja tai kehitymässä. Viittaan tässä ennen kaikkea ekologiseen kriisiin, joka vaikka siihen ollaan osittain herätty vieläkin käsitteellistetään varsin rajoitetulla tavalla. On jo täysin mahdollista että tämä kriisi on ohittanut niin kutsutun “point of no return”, eli että emme enää kykene muuhun kuin mahdollisesti pienentää vääjäämättömän katastrofin seurauksia. Tällöin jokseenkin näpertelevä keskustelu asioista kuten cleantech tai kiertotalous eivät oikeastaan ole ratkaisuja, vaan tapoja olla katsomatta tulevaa tosiasiaa silmiin. Huomioikaa tässä että en väitä etteikö pyrkimykset näillä saroilla olisi tärkeitä ja hienoja, enkä myöskään väitä että tietäisimme että ekologinen kriisi on mennyt näin pitkälle. Samalla on tärkeä huomioida miten esitetty ratkaisu voi olla tapa aliarvioida muutosta, ja että meidän täytyy myös olla kykeneviä keskustelemaan huomattavan pelottavista tulevaisuuksista. Tulen palaamaan tähän.

Aliarvioimme siis tulevaisuuksia keskittymällä niihin jotka parhaiten täyttävät meidän oletuksiimme siitä miltä tulevaisuuskysymykset näyttävät ja missä konteksteissa ja millä symboleilla höystettyinä ne nousevat esille, keskittymällä niihin muutoksiin jotka ovat verrattaen yksinkertaisia seurata ja käsitteellistää, sekä esittämällä että tietty tulevaisuus olisi jo hallittavissa esitetyillä ratkaisuilla ja niiden osoittamien polkujen kautta.

Miettiessä Suomen yritysmaailman tulevaisuutta on siis tärkeä kysyä seuraavat kysymykset:

Katsommeko oikeita tulevaisuuksia, tai jätämmekö huomioimatta sellaisia jotka eivät meistä symboloi uutuutta ja uusiutumista?

Keskitymmekö liikaa helposti käsiteltäviin tulevaisuuksiin, jättäen suuremmat ja monimutkaisemmat mietintöjemme ulkopuolelle?

Kuivittelemmeko liikaa jo nähtyjen ratkaisujen kyvystä vaikuttaa tuleviin haasteisiin?

MITEN TULEVAISUUKSIA UNOHDETAAN

Erinomainen tulevaisuusajattelija Scott Smith (joka on yksi harvoja futuristeja jota aina kannattaa kuunnella) on esittänyt että tapamme ajatella tulevaisuudesta tapaa olla “lossy”, eli häviöllinen¹. Välillä tämä voi olla hyvä asia, koska ihmismieli kykenee usein täyttämään ne aukot joita jokaisessa tulevaisuuskenariossa on. Samalla tämä on tärkeä huomio siitä miten paljon tapaamme jättää pois keskustellessamme tulevaisuudesta. Olen jo huomionnut miten tapaamme aliarvioida tiettyjä muutoksia, ja täten ummistamaan silmämme sekä niille mahdollisuuksille että niille uhkille jotka nämä tuovat yritysmaailmalle, mutta on myös olemassa kenttiä joita ei vain aliarvioida vaan unohdetaan. Nämä tapaavat ennen kaikkea olla kenttiä jotka ovat meille niin tavallisia ja itsestäänselviä ettei niiden roolia tulevaisuuskeskustelussa oikein nähdä. Olen jo pidemmän aikaa muun muassa sanonut että vesi ja vesihuolto edustaa tällaista. Vaikka on olemassa tulevaisuustutkimusta joka paneutuu veden ongelmaan, tämän määrä on ollut huomattavan pieni kun katsomme veden tärkeyttä, sen haastetta, ja sen potentiaalista tulevaisuutta. Silloinkin kun veden tulevaisuudesta on keskusteltu, tämä on ollut varsin ylimalkaista, eikä vesihuollon moninaisuutta olla otettu huomioon. Voimme esimerkiksi huomioida että on erittäin vaikeaa löytää syvempiä analyysejä tulevaisuuden viemäreistä, vaikka tiedämme erinomaisen hyvin että näitä tarvitaan ja että jonkun on ne rakennettava. Osittain tämä johtuu jo yllämainituista tavoista aliarvioida tulevaisuuksia jotka eivät tunnu tarpeeksi jännittävilä, mutta samalla tässä on mukana syvempi haaste.

Maailma on täynnä varsin tärkeitä toimia, ammatteja ja teollisuuksia jotka eivät aina mahdu mukaan häviöllisiin tulevaisuuskeskusteluihimme. Siinä missä vanhuutta ja ekologista kriisiä on huomioitu näissä keskusteluissa, joskin liian rajallisessa muodossa, maailmassa on paljon jota unohdamme kokonaan näissä. Perusinfra kuten viemärointi on yksi esimerkki tästä, raaka-ainetalous toinen. Siinä missä moni mielellään puhuu digitalisaation tulevasta ihmemaailmasta, harvempi huomioi tämän takana olevia, välillä varsin perustavanlaatuisia, haasteita. Puhumme mielellämme Bitcoinista ja tätä pyörittävästä blockchain-teknologiasta, mutta vähemmän siitä miten paljon energiaa tämä vaatii (ja siitä miten energia-tehoton tämä on verrattaessa esimerkiksi korttimaksuun). Puhumme iloisesti mobile first-maailmasta ja sähköautoista, mutta vähemmän siitä että molemmat tarvitsevat toimiakseen huomattavan paljon litiumia ja kobolttia – mahdollisesti enemmän kuin mitä maailmassa on. Puhumme iloisesti siitä miten lääketiede tekee harppauksia kentillä kuten erektio-ongelmat ja liikalihavuuden hoito, ja unohdamme että tänäkin vuonna noin 800,000 lasta tulee kuolemaan ripuliin.

Keskustelu liiketalouden tulevaisuudesta ei tästä syystä saisi olla vain keskustelu niistä asioista jotka miellämme tulevaisuuksiksi, vaan myös keskustelu siitä mitä unohdamme ja jätämme näkemättä. On siis tärkeä kysyä seuraavat kysymykset:

Mitkä teollisuuden haarat, ammattikunnat ja ilmiöt ovat jääneet harkinnan ulkopuolelle?

Mitkä ovat ne mekanismit jolla valitsemme ne ilmiöt joita katsomme, ja miten pitkälle voimme luottaa näihin?

---

¹ <http://www.changeist.com/changeism/2014/1902/lossy-futures>

TULEVAISUUDEN KAUHISTUS

Viitaten yllä olevaan täytyy myös muistaa että unohdusta ja pois-sulkemista on kahden tyyppistä. Usein suljemme pois asioita koska emme koe niiden olevan tarpeeksi tärkeitä tai tarpeeksi uusiutuvia ansaitakseen huomiota, mutta on olemassa myös toinen syy. Keskeinen osa tulevaisuustutkimuksen kehityksessä (tässä siis erotettuna tulevaisuusajattelusta) on ollut sen valmius keskustella asioista jotka monet mieltäisivät kauhistuttaviksi. Tulevaisuustutkijat, etenkin aikaiset tällaiset, olivat kiitettävän valmiita keskustelemaan esimerkiksi elämästä ydinsodan jälkeen, koska he näkivät että tutkimuksen rooli oli keskustella kaikista mahdollisista tulevaisuuksista, ei vain niistä joista on helppo tai hauska puhua.

Keskustellessamme Suomen liiketoiminnan tulevaisuudesta meidän tulisi täten myös olla valmiita puhumaan siitä mahdollisuudesta ettei tätä ole. Ei siksi että kukaan meistä haluaisi tämän tuhoa tai lietsoa tappiomielialaa, mutta siksi että tulevaisuuskeskustelu joka ei ole valmis tarttumaan aidosta vaikeisiin ja kauhistuttaviin mahdollisuuksiin on arvoton.

Emme esimerkiksi tiedä mitä tapahtuisi jos se migraatio ja vähäinen maahanmuutto jonka olemme viime vuosina nähneet ei vain kymmenkertaistuisi, vaan lisääntyisi monisataakertaisesti. Tämä voisi hyvin äkkiä johtaa miltei sodan kaltaiseen tilaan, jossa suuri osa oletuksistamme yhteiskunnan pelisäännöistä j.n.e. luhistuisi. Tämä voi kuulostaa kaukaa haetulta, mutta tiedämme erinomaisen hyvin että nopeutuva ilmastonmuutos voisi aiheuttaa migraatioaaltoja jotka saavat nykyiset näyttämään lähinnä pieneltä väreilyltä.

Samaten on vaikea ennustaa miten Suomen kaltaisen pienen talouden kävisi jos Venäjä ja EU joutuisivat yhtäaikaiseen epätasapainoon ja syvälliseen kriisiin. Olemme kauan luottaneet siihen että hyvät suhteemme maailmalla takaa ainakin sen ettei viennille ole suurempia esteitä, mutta maailmassa jossa globalisaatio saa yhä vahvempia vastustajia tämäkään ei ole ikuinen totuus. Suurelle osalle ihmisistä ajatus Donald Trumpin kaltaisesta henkilöstä Yhdysvaltojen presidenttinä oli niin painajaismainen ettei tätä mahdollisuutta otettu vakavasti, kunnes se ei enää ollut mahdollisuus vaan tosiasia...

Keskustelu liiketalouden tulevaisuudesta ei tästä syystä saisi olla vain keskustelu niistä asioista joista mielellään puhumme, vaan myös keskustelu siitä mitä pelkäämme emmekä halua nähdä. On siis tärkeä kysyä seuraavat kysymykset:

Mitkä olisivat Suomen liiketalouden pahimmat painajaiset, ja mitkä valmiudet meillä on jos nämä toteutuvat?

Mitkä ovat ne tulevaisuudet joista emme puhu koska ne ovat liian kauhistuttavia ja täten liian raskaita harkita?

MITEN EDISTÄÄ TULEVAISUUTTA JOTA EI NÄE?

Odotettava ja osittain myös aiheellinen kritiikki kaikelle ylläolevalle on että se keskittyy liikaa tulevaisuusajattelun ongelmiin, eikä anna tarpeeksi osviittaa mitä tulee uudenlaisen talouspolitiikan luomiseen. Samalla tämän tekstin keskeinen huomio on ehkä juuri tämä: Modernin talouspolitiikan tulisi keskittyä vähemmän olemassa olevan puolustamiseen ja tänään huomion saaneen tukemiseen, ja enemmän luomaan rakenteita jotka pystyvät tukemaan myös niitä tulevaisuuksia joita emme tänään näe.

Koska emme tiedä mitkä yritykset tai talouden kentät tulevat edustamaan tulevaisuuden menestystä, olisi tärkeää ettei aloja tueta vain siksi että en sattuvat olemaan vallitsevan keskustelun keskiössä. Enemmän meidän tulisi tukea tekemistä ja luomista laajemmin, ilman sitä ylimielistä olettamusta että pystymme hallitsemaan tulevaisuutta. Poliitiikka joka tukee yhtä kenttää, kuten esimerkiksi robotiikkaa, siksi että tämä on mediaalisesti mielekästä ja keskustelussa legitimoitua, mutta ei taas toista, kuten vesihuolto-alaa, koska tämä ei istu meidän tulevaisuus-bingoon, voi pahimmillaan olla aktiivisen haitallista. Muistakaamme että Suomen peliteollisuus kehittyi pitkälti talouspolitiikasta riippumatta (joskin koulutuspolitiikan tukemana), ja että pyrkimyksemme tukea teollisuuksia on usein ollut *post hoc ergo propter hoc*... Keskeistä uudenlaisen tulevaisuuspolitiikan luomisessa tulisi siis olla seuraavat kaksi periaatetta.

Yksi, talouden ja yrittäjyyden edellytyksiä tulisi edistää yleisesti, ei vain tiettyjen muodissa olevien kenttien tarpeita katsoen. Meidän täytyy varmistaa että jos esimerkiksi Suomen vanhustyö alkaa löytämään uusia markkinoita, talous- ja tukipolitiikkamme eivät ole tämän esteenä, vaikkei vanhustyö itsessään kuulostaisi tulevaisuuden alalta (joskin itse uskon sen olevan juuri tätä). Poliitiikan tulisi siis keskittyä enemmän esteiden raivaamiseen kuin tukien suuntaamiseen, ja jälkimmäisessä tapauksessa tukien suuntaaminen tulisi olla huomattavan laajempi ja vähemmän ohjaava. Poliitiikan rooli ei ole kertoa mikä menestyy tulevaisuudessa ja mikä ei, vaan antaa yrityksille ja yrittäjille mahdollisuuden onnistua tai epäonnistua. Joskin tietty määrä ohjaamista on ymmärrettävää, järjestelmän täytyy jatkuvasti vahtia ettei kannustimet ole niin vahvoja että ne luovat kieroutumia.

Kaksi, politiikan pyrkimys tulisi olla luomaan rakenteet jotka keskittyisi enemmän potentiaalisten yritysmaailman kriisien hoitamiseen kuin toivottujen mahdollisuuksien esiin manaamiseen. Käyttääkseni tulevaisuustutkimuksen käsitteistöä, valtion rooli ei ole mustien joutsenten metsästäminen, vaan järjestelmän haurauden vähentäminen. Keskeistä tässä on esimerkiksi toimiva koulutus- ja tutkimuspolitiikka, ja myöskin aktiivinen kauppapolitiikka, sekä toimet jotka jo valmiiksi miettii läpi mahdollisia tulevia kriisejä. Hyvän tulevaisuuspolitiikan tunnistaa enemmän siitä josko se kykenee reagoimaan tehokkaasti yllätyksiin, ei siitä josko se aina välillä kykenee ennustamaan oikein.

Keskeistä tässä kaikessa on nöyryys. Tämä voi kuulostaa varsin omituiselta sanalta tämän tyyppisessä raportissa, eivätkä professorit ole kuuluja nöyryydestään. Samalla tulevaisuuden liiketoiminnan harkitseminen vaatii juuri tätä – kykyä tunnustaa miten vähän tiedämme, miten vähän voimme hallita tulevaisuutta, miten usein tulevaisuus on murentanut suuret toiveemme ja uljaat uskomuksemme. Nöyryyttä

todeta että yliarvioimme asioita jotka miellyttävät meitä, aliarvioimme asioita jotka eivät, unohdamme asioita joita meidän pitäisi muistaa, sekä että yritämme kieltää asioita jotka kauhistuttavat meitä. Tämä nöyryys on se mikä pystyy ainakin osittain hälventämään ja vähentämään niitä vääristymiä, kieroutumia, ja sokeita kohtia joita liiketalouden tulevaisuusajattelu on pullollaan.

Alf Rehn on liiketaloustieteen professori Åbo Akademi:ssä. www.alfrehn.com